

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

קינה ונהי על מת במועד

(כ"ח ב') **משנה:** נשים במועד מענות, אבל לא מטפחות (בידיים זו על זו). רבי ישמעאל אומר: הסמוכות למיטה מטפחות.

(המשך **משנה** לתנא קמא): בראשי חדשים בחנוכה ובפורים, מענות ומטפחות.

(המשך **משנה**): בזה וזה לא מקוננות.

(המשך **משנה**): נקבר המת, לא מענות ולא מטפחות.¹

(המשך **משנה**): איזהו עינוי - שכולן עונות כאחת. קינה - שאחת מדברת וכולן עונות אחריה שנאמר "וְלַמִּדְבָּרָה בְּנוֹתֵיכֶם נְהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה".

(המשך **משנה**): אבל לעתיד לבא הוא אומר "בְּלַע הַמָּוֶת לְנֶפֶשׁ וּמָחָה אֶדְנִי ה' דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִים" וגו'.

שיטות הראשונים

נשים במועד מענות, אבל לא מטפחות וכו': פסקו הראשונים כתנא קמא, שבמועד מענות אבל לא מטפחות וכל שכן שלא מקוננות. וכן פסק השו"ע.²

אמירת צידוק הדין: כתב הרוקח, בדין הוא שיאמרו צידוק הדין בשעת יציאת נשמה; אבל עתה נהגו לאומרו בבית הקברות מפני כבוד המת. ויש שאומרים אותו בעוד שעדיין המת בבית. אמנם הרמב"ן כתב, נהגו ישראל בכל מקום לומר צידוק הדין עם יציאת נשמה. וכן כתב השו"ע.³

אמירת צידוק הדין במועד זמני שמחה: ביום טוב אין מתעסקין במת, ואין אומרים צידוק הדין. ולגבי מועד וראשי חדשים וחנוכה ופורים, כתבו הגאונים, אם עונין כולן כאחד, מותר. ואם אחד מדבר וכולן עונין אחריו, אסור. ורי"ף גיאת כתב, שהמנהג מימות זקנים הראשונים שלא לאומרו בזמנים אלו.⁴ ותלמידי רש"י כתבו בשמו, שאומר על המת צידוק הדין וקדיש בחולו של מועד, שאין זה הספד, אלא הודאה וקבלת דין שמים. וכן דעת הרמב"ן, ואף ביו"ט שני. וכן פסק השו"ע. והרמ"א כתב שיש אוסרים, ושכן המנהג.⁵

¹ אפילו בראשי חודשים וחנוכה ופורים דלא אסירי בעשיית מלאכה, וכל שכן בחולו של מועד דחמיר טפי. נמוקי יוסף.
² יו"ד תא,ה; או"ח תקמז,ב. מקורות: רמב"ם (הל' אבל יא,ד; הל' שביתת יו"ט ו,כד). הרוקח (הל' חול המועד, סי' שז). ריא"ז (הלכה ו, סעי' ב).
³ יו"ד שלט,ג. מקורות: הרוקח (הל' אבלות, סי' שטז). רמב"ן (שער הסוף, ענין ההוצאה, עמ' קא). כלבו (סי' קיד).
⁴ ומנהגינו אנו מימות זקנים הראשונים, שלא לומר צידוק הדין אחר המת בראשי חודשים ובחנוכה ובפורים. דלא עדיף צדוק הדין דהדיוט, מצדוק דינו של משה רבינו, דמסלקינן ליה (דהיינו שמבטלים אותו) בשבת שחל להיות במועד, ואפילו בר"ח ובחנוכה שחלו בשבת; דהללו ימי שמחה נינהו, דכתיב (במדבר, פר' בהעלותך, יז) "וּבַיּוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם" וגו' ובכל אחד ואחד אומר בו הלל, זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, לפיכך מבטלין בו צידוק הדין, שנזכר ובא לידי יגון ועצב. וכל שכן לכולי עלמא. אבל שבת, כיון דענג כתיב ביה, שמחה לא כתיב ביה, אומר צדוק הדין, להודיע כי בשבת מת משה רבינו. רי"ף גיאת.
⁵ יו"ד תא,ו. מקורות: גאונים (תשובות רב נטרונאי גאון, ברודי, או"ח סי' קית; תשובות הגאונים - שערי תשובה סי' ריט; הו"ד בראשונים). רי"ף גיאת (הל' אבל; הו"ד בראשונים). רמב"ן (תורת האדם, ענין ההוצאה). רא"ש (סי' פז). תלמידי רש"י (הו"ד ברמב"ן ורא"ש).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

עינוי וטיפוח על תלמידי חכמים: אמרינן לעיל כ"ז ב', לגבי הספד, אין מועד בפני תלמידי חכמים. וכל שכן חנוכה ופורים. וכתבו הראשונים שגם מענות ומקוננות עליהם כדרך בחול. והני מילי בפניו. אבל שלא בפניו, לא. וכתב הרמב"ם דאפילו שמועה רחוקה נמי, כבפניו דמי. ונימוקי יוסף כתב, יש מפרשים דיום שמועה דהתם הוה יום מיתה וקבורה.⁶ ובגדר ת"ח שאין מועד בפניו, כתב הנימוקי יוסף בשם רב משה גאון, כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר, ואפילו במסכת כלה. והשו"ע כתב כרמב"ם.⁷

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבילות, סימן תא)

ה. נשים בחל המועד מענות, דהינו שכלן עונות כאחת; אבל לא מטפחות, דהינו להכות כף על כף. בראש חדש, חנכה ופורים, מענות ומטפחות, אבל לא מקוננות, דהינו שאחת מדברת וכלן עונות אחריה. נקבר המת, לא מענות ולא מטפחות; והני מילי לאינש דעלמא, אבל לתלמיד חכם, בין בחל המועד בין בראש חדש, חנכה ופורים, מענות ומקוננות כדרך בחל; והני מילי בפניו, אבל שלא בפניו, לא. ויום שמועה, אפלו רחוקה, כבפניו דמי.

ו. אומרים על המת צדיק הדין וקדיש, כדרך. וכן ביום טוב שני; אבל ביום טוב ראשון, כיון שאין מתעסקים במת אין אומרים אותו. הגה: ויש חולקין שלא לומר צדיק הדין במועד (הטור הביא כמה רבנותא), וכן המנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צדיק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון (במנהגים); ולכן אין אומרים גם כן כשקוברין אחר חצות בערב שבת. יש אומרים שאם קוברים המת בלילה, שאין אומרים קדיש ולא צדיק הדין (כל בו).

(או"ח, הלכות חול המועד, סימן תקמז)

ב. נשים מענות, דהינו שכלם עונות כאחת; אבל לא מקוננות, דהינו שאחת מדברת וכלן עונות אחריה; ולא מטפחות, דהינו להכות כף אל כף; נקבר המת, אף לא מענות.

(יו"ד, הלכות נוטה למות וגוסס, סימן שלט)

ג. אומרים צדיק הדין עם יציאת נשמה, וכשמגיע לדן אמת, קורע האבל.

הנהגות אבלות

(כ"ז ב') אמר רבי יוחנן: אבל כיון שניענע ראשו, שוב אין מנחמין רשאי לישב אצלו.

ואמר רבי יוחנן: הכל חייבין לעמוד מפני נשיא, חוץ מאבל וחולה.

ואמר רבי יוחנן: לכל אומרים להם שבו (כשעומדים לפני הנשיא), חוץ מאבל וחולה.

(כ"ח ב') אמר רב יהודה אמר רב: אין מנחמין רשאי לישב אלא על גבי קרקע, שנאמר "וישבו אתו לארץ".⁸

⁶ דפוס נהרא ונהרדעא קרובים הם, והולכין מהרה מזו לזו, ובו ביום הגידוהו, הלכך כבפניו דמי.

⁷ יו"ד תא, מקורות: רמב"ם (הל' אבל יא,ה). נימוקי יוסף (יז ב ברי"ף).

⁸ איוב ב,יג. מימרא זו הובאה בראשונים רבים: ברבינו חננאל (כ"ט א'), רי"ף גיאת (הל' אבל), רי"ף (יח א בדפיו), רמב"ם (הל' אבל יג,ג), רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, עניין האבלות, עמ' קפג), רא"ש (סי' צח), מרדכי (סי' תתצה) ועוד, ובכת"י. והושמט בדפוס וילנא שלפנינו, מחמת הדומות. וכן כתב בביאור הגר"א (יו"ד שפז,א, ס"ק ב). וראה עוד להלן, בשיטות הראשונים, גירסת הרמב"ן.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמר רב יהודה אמר רב: אין מנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח אבל, שנאמר "אַחֲרַי כֵּן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ" והדר "וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתִּימְנִי".

אמר רבי אבהו: מנין לאבל שמיסב בראש? שנאמר "אַבְחַר דְרַכָּם וְאַשְׁב רֹאשׁ וְאַשְׁכּוֹן כְּמֶלֶךְ בְּגָדוֹד כְּאַשֶׁר אַבְלִים יִנְחָם".

(ומקשה) ינחם אחריני משמע (שמנחמין יושבין בראש)!

אמר רב נחמן בר יצחק: ינחם כתיב.

מר זוטרא אמר מהכא⁹: "וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים", מִרְזַח (היינו האבל¹⁰), נעשה שר לסרוחים (לגדולים הבאים לנחמו).

גרסינן לעיל בפרקין (כ"ו ב):

אמר רב פפא: תנא באבל רבתי: אָבֵל לא יניח תינוק בתוך חיקו, מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות.

שיטות הראשונים

ישיבה על גבי קרקע בעת אבלות וניחום אבלים: הרמב"ן גרס: אמר רב יהודה אמר רב: מניין לאבל שאינו רשאי לישב על גבי המיטה, אלא על גבי קרקע, שנאמר¹¹ "וַיֵּשְׁבוּ אֵתוֹ לְאָרֶץ". ואמר רב יהודה אמר שמואל: אין המנחמין רשאין לישב על גבי מיטה, שנאמר "וַיֵּשְׁבוּ אֵתוֹ לְאָרֶץ"¹². ומכאן למד רמב"ן, שרק בשעת שינה ואכילה, מיסב האבל על מיטות כפויות, אבל כל היום אינו יושב אפילו על מיטה כפויה, אלא על גבי קרקע. וכן המנחמין. וכ"פ השו"ע¹³.

השתתפות בצער עם האבל: כתוב בספר חסידים, מעשה באדם אחד שהיה נוהג בעצמו כשהיה אדם אבל, היה חוזר לביתו בלא מנעלים להצטער עם האבל; והיה אותו יום שמת בו, יום שנקבצו כל הקהילות לאותו העיר, ויום ט' באב היה, והלכו הכל יחפים. והראה הקדוש ברוך הוא שהטוב והישר בעיניו עשה, אף על פי שלא הוצרך לעשות¹⁴.

⁹ עמוס וז': לִכֵּן עָתָה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גִּלְיָם וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים.

¹⁰ בכתובות (ס"ט ב') הגמרא דורשת זאת: מר זוח. ופירש רש"י: מי שנפשו מרה ודעתו זחה ומעותקה מעליו.

¹¹ איוב ב, יג.

¹² וכתב הגר"א (ביאורו, יו"ד שפז, ס"ק ב): והכל ליתא בגמרא שלנו שהשמיטוהו המדפיסים.

¹³ יו"ד שפז, א (ובביאורו הגר"א, ס"ק ב, הביא גירסת הרמב"ן. ושם גרס גם מימרא שניה משמיה דרב). וכתב ש"ך (שפז, ב, ס"ק א, על מה שפסק השו"ע, עכשיו לא נהגו בכפיית המיטה): מכל מקום אסור לו לישב על גבי ספסל או כרים וכסתות, כי אם על גבי קרקע. אם לא חולה וזקן שיש להם צער בישיבה על גבי קרקע, מותרים להשים כר קטן מתחתיו. מיהו יכול לילך ולעמוד, ואין צריך לישוב כלל, רק כשהמנחמים אצלו צריך לישוב על גבי קרקע. והוא הדין דכשרוצה לישן דצריך לישן על גבי קרקע. מיהו המנחמים יושבים על גבי ספסל דמסתמא מחיל להו, כל זה מבואר בדרישה. עכ"ל. וכן פסק הט"ז (ס"ק א). מקורות: רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, עניין האבלות, בהוצ' מוה"ק עמ' קפג, בשינויים). וכן ר' ר"ן (ח"י ט"ו א', ד"ה אבל חייב), וארחות חיים (הל' אבל, אות יז).

¹⁴ מקורות: ספר חסידים (ס"ל תלד).

הלימוד היומית לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שעו)

- א. אין המנחמים רשאים לפתח, עד שיפתח האבל תחלה. והאבל מסב בראש, וכיון שנענע האבל בראשו, בענין שפואה שפותר את המנחמים, אינם רשאים לישב אצלו. (אין אבל או חולה חייבים לעמד, אפלו מפני נשיא) (פ' א"מ).
- ב. הפא לכבד את חברו ולקום מפניו, אומר לו: שב, אלא אם כן הוא אבל או חולה, דמשמע: שב באבלות שלך, שב בחלי שלך. הגה: לא יאמר אדם: לא נפרעתי כפי מעשי, או פיוצא בדברים אלו, שאל יפתח פיו לשטן (כן משמע בפרק מי שמתו ובהגהות אלפסי שם). ואל יאמר אדם לאבל: מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות, שזהו כגדוף, דמשמע הא אם אפשר לשנות היה עושה, אלא יקבל עליו גזרת השם יתברך מאהבה (נ"י פ' שור שנגח דמשמע כן בגמרא).

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שפז)

- א. אבל חייב בכפית המטה. ובשעת שנה ואכילה, יושב על מטה כפוייה, אבל כל היום אינו יושב, אפלו על מטה כפוייה, אלא על גבי קרקע. וכן המנחמים אינם רשאים לישב אלא על גבי קרקע.
- (יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצא)
- א. אבל אסור בשמחה; לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל שבועה, שפא יבא לידי שחוק.